

Nr 143.

Utlåtande i anledning av riksdagens år 1950 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning, i vad berättelsen avser Längmanska donationsfonden, jämte vissa motioner m. m.

(2:a avd.)

Under § 15 i sin den 15 december 1950 avgivna berättelse över statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning hava riksdagens revisorer till behandling upptagit frågan om den Längmanska donationsfondens användning m. m. Över revisorernas uttalande i denna fråga hava yttranden avgivits av fullmäktige i riksbanken, Längmanska kulturfondens nämnd och justitiekanslersämbetet.

I samband med sin prövning av förevarande ärende har statsutskottet till behandling upptagit två likalydande, till utskottet hänvisade motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundqvist m. fl.* (I: 143) och den andra inom andra kammaren av fru *Hellström m. fl.* (II: 160), i vilka hemställts, att riksdagen måtte för understöd åt finlandssvenska skönlitterära författare under riksstatens åttonde huvudtitel för budgetåret 1951/52 anvisa ett reservationsanslag av 5 000 kronor.

Av revisorernas under ovannämnda paragraf lämnade redogörelse inhämtas bland annat följande.

Den 19 oktober 1863 rapporterade svenske generalkonsuln i Helsingfors till svenska utrikesdepartementet, att en finländsk f. d. handlande Eric Johan Längman, vilken någon dag dessförinnan under tillfällig vistelse därstädes avlidit i en ålder av 64 år, upprättat ett testamente å ca 320 000 rubel silver till förmån för de finska och svenska folken varvid det svenska folket erhållit brorslotten eller ca två tredjedelar. Generalkonsuln, som några dagar senare kunde översända avskrift av Längmans testamente, anhöll om instruktioner och fullmakt att tillvarataga de svenska intressena i den Längmanska arvssaken.

Den 27 oktober 1863 uppdrog Kungl. Maj:t åt justitiekanslern att vidtaga de laga åtgärder, som bleve erforderliga för bevakande av svenska folkets rätt med avseende å Längmans testamente.

Längman var född i Borgå den 24 maj 1799. I 20-årsåldern flyttade han till Helsingfors, där han fick anställning som bodbiträde. Han verkade sedermera som handelsman på flera platser och trädde härunder två gånger i

konkurstillstånd. På 1830-talet kom han in i trävarubranschen och skapade under de följande årtiondena en mäktig koncern inom skogsindustrien.

Då Längmans planer att ytterligare utvidga sin sågverksrörelse mot slutet av 1850-talet stötte på motstånd, realiserade han större delen av sin fasta egendom i Finland och lämnade landet. Han bosatte sig nu i London och drev härifrån en omfattande affärsrörelse. Under sina sista levnadsår uppträdde Längman som företagare också i Sverige.

Längmans testamente var dagtecknat i London den 20 december 1859 och innehöll i huvudsak följande föreskrifter.

Längmans förmögenhet — av honom själv uppskattad till 320 000 rubel silver — skulle förräntas, till dess den uppnått en storlek av 450 000 rubel. Därefter skulle den skiftas, så att $\frac{31}{100}$ skulle användas »till förmån för Finlands alla stånd och folkklasser», dock med undantag för dem som tillhörde »församlingar som hålla egen grekisk kyrka och egen grekisk präst», samt att $\frac{69}{100}$ skulle användas »till förmån för Sveriges alla stånd och klasser». Beträffande de donerade medlens förvaltning och användning innehöll testamentet utförliga men delvis oklara och egendomliga bestämmelser.

Finlands andel skulle efter delningen fortfarande förkovras till dess den uppnått en storlek av 620 000 rubel. Av dessa medel skulle bildas två fonder, A-fonden eller den s. k. grundfonden, samt B-fonden. A-fonden skulle enligt testamentets föreskrifter användas till:

1:o) för kommunala behofver såsom Jordbruks och skogs Modell farme, Folkskolor, bidrag till Jordgummor, Docktorer, Läke Medel, Sjuka, Fattiga och dylike Orkeslösa hindrade på hvilket sätt som hållst att kunna eller förmå arbeta; och i rundeligare mohn till bättre klassens nödlidande; Sparbanker, Understöd och lifränta för Oäkta och ej skyddegande barn, m. hvad för en kommun anses af behof.

2:o) för Hungers-, Missväxt- och Farsotsår, Brand och andra Natur påkommande skador och olyckor, såsom Watten öfversvämning Jordras, Hagel m. m. dylikt.

3:o) för bidrag till Bergverken, Morasters uttorkning, Sjöars af- och tillledning, Landsvägars uphjelpande och Kommunikationers befrämjande.

4:o) för Sjöfart och handel.

5:o) för Industri och slöjd.

6:o) för lifräntefond.

7:o) för Jernvägar, Kanaler och andra allmänt nyttiga företag.»

Någon utdelning ur A-fonden skulle dock icke få förekomma förrän fonden genom ränta på ränta uppnått 4 miljoner rubel. Då skulle vissa delfonder bildas enligt invecklade grunder, och ur dessa skulle utdelning ske till de angivna ändamålen.

B-fonden avsågs för »vetenskaper och sköna konster, litterära arbeten och skrifers gratis utdelning till allmoge på det nödig förtida kännedom och håg förberedes, för att upprätthålla och förvalta förtecknade fonder; samt för avlöningar, omkostnader och resor till och för dem, vilka uti styrelse-, kontrollerings-, förvaltnings-, räkenskaps- och bokföringsväg skola redo-

göra för alla fonder». Från denna fond skulle också utgå livräntor till vissa i testamentet närmare angivna personer. Även beträffande B-fonden är föreskrivet, att medlen skola förräntas i serier, men bestämmelser saknas om tidpunkten, då utdelningen får börja. Det stadgas dock, att till livräntor, omkostnader samt till litterära behov m. m. tillsammans icke får användas mer än hälften av årliga räntan — »på det att denna fond icke måtte betagas önskad kraft, samt att någonting i stort måtte i en framtid kunna verkas och utföras».

Beträffande Sveriges andel skulle enligt testamentet gälla motsvarande föreskrifter vad angår förvaltningen och användningen av en A-fond och en B-fond. Därjämte skulle emellertid medel anslås av kapitalet för bildande av en tredje fond, C-fonden. Denna fond skulle användas »till svenska kursens upphjälpande» men fick icke tagas i bruk, förrän den genom förräntning vuxit till 100 miljoner riksdaler. Härom innehåller testamentet följande säregna och ganska dunkla stadganden: »— — — och återstående — — — bestämmes under benämning av fonden L:a C för svenska kursens upphjälpande, att till en början uti Sverige eller där högsta ränta kan fås, förräntas, och varigenom serietiden förkortas men sedan i utlandet, där räntan förmånligast erlägges och säkerhet för kapitalet finnes, vid förmånligaste kurstillfälle utlånas och förräntas, och att därifrån vidare till egna och andra länders bolag, samt läne- och provinsbanker avgivas, där högre ränta påräknas kan, och slutligen då kapitalet fått tillväxa, till regeringar utlånas. Enär denna fond L:a C igenom förräntning uppkommit till etthundra miljoner riksdaler svenskt riksmünt, då indrages till förmån för staten halva årliga ränta såväl i ädel metall efter utvisande behov, som uti växlars avgivande, under det att utlåningen och förräntningen i utlandet och indragning av halva årliga räntan sålunda bör utan avvikelse och efter utvisande schema fortgå».

Bouppteckning efter Längman förrättades i Anjala den 12 april 1864, varvid boets behållning uppskattades till 1 338 000 mark. Något klander från Längmans släkt anfördes icke mot testamentet, som vann laga kraft år 1865.

Om förvaltningen av Längmans kvarlåtenskap hade på tidigt stadium stridiga meningar yppats mellan de för förvaltningen och utredningen av dödsboet förordnade svenska och finländska ombuden. Konflikten löstes emellertid så att förmögenhetsfördelningen ägde rum, innan fonderna vuxit till det i testamentet stipulerade beloppet. Svenska regeringen begärde på diplomatisk väg fördelning, vartill kejsaren av Ryssland lämnade sitt bifall efter senatens hörande. En första delning av det disponibla kapitalet enligt de fastställda procenttalen ägde rum i november 1866, varefter ytterligare avräkningar skedde kvartalsvis allteftersom medlen inflöto till och med 1876, då Sverige erhöll sin sista anpart. Förvaltningen av respektive andelar övertogs sedermera av Finlands bank i fråga om de till Finland anvisade donationsmedlen och av svenska statskontoret i fråga om de svenska donationsmedlen. De Sverige tillfallna fondmedlen fördela sig

för närvarande på följande sätt: A-fonden ca 8 840 000 kronor, B-fonden ca 4 306 000 kronor och C-fonden ca 2 210 000 kronor. Huvudparten av dessa fondmedel eller ca 11 490 000 kronor äro placerade i statsobligationer och vissa andra guldkantade obligationer, 3 490 000 kronor utgöra inteckningslån, 161 000 kronor kommunlån samt 85 000 kronor statsskuldförbindelser.

Avkastningen å fondmedlen uppgick under budgetåret 1949/50 till 480 406 kronor 20 öre, varav på A-, B- och C-fonderna respektive 275 557 kronor 35 öre, 135 962 kronor 38 öre och 68 886 kronor 47 öre.

Ur den finska B-fonden ha understöd regelbundet utbetalats allt sedan år 1882, varvid i enlighet med testamentets föreskrifter använts hälften av ränteinkomsterna, medan återstoden lagts till fondens kapital. A-fonden, som enligt testamentsbestämmelserna skulle växa till ett belopp av 4 miljoner silverrubel, har hitintills icke tagits i anspråk. Emellertid har finska riksdagen på bankutskottets förslag år 1950 beslutat att även A-fonden skall tagas i bruk.

I Sverige fattades först år 1918 beslut om påbörjande av utdelning från B-fonden, sedan frågan utretts av särskilda sakkunniga och frågan genom proposition (1918: 293) förelagts riksdagen (riksdagens skrivelse 1918: 344). Den 29 november 1918 utfärdade Kungl. Maj:t stadgar för Längmanska kulturfonden (nr 925). Enligt dessa stadgar tillkommer det en särskild nämnd att besluta angående användningen av de till förfogande stående donationsmedlen.

Såväl A-fonden som C-fonden ha förblivit orörda, då de stipulerade minimibeloppen av 4 miljoner silverrubel, d. v. s. 11,2 miljoner kronor, respektive 100 miljoner riksdaler (kronor), ännu icke uppnåtts.

I den mån redogörelse i det föregående icke lämnats för den Längmanska donationsfonden torde här få hänvisas till ovannämnda paragraf i revisorernas berättelse, vid vilken även finnes fogad avskrift av Längmans testamente (Del I s. 147—160).

Revisorerna hava för egen del gjort följande uttalande.

»Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har av de Längmanska donationsmedlen hittills endast B-fonden tagits i anspråk, medan såväl A- som C-fonden förblivit orörda. A-fonden uppgår f. n. till ca 8 840 000 kronor och kan med en genomsnittlig förräntning av 3 procent först år 1959 beräknas uppnå det belopp, då fondens avkastning enligt testamentsbestämmelserna må utbetalas för i testamentet angivna ändamål. Det torde ligga i öppen dag, att den oerhörda omdaning, som det svenska samhället genomgått under dessa hundra år, väsentligen rubbat förutsättningarna för de av testator avsedda hjälpaktionerna. Det må härvidlag endast erinras om att järnvägs- och kanalbyggnader, landsvägsbyggen och kommunikationsväsen i allmänhet icke numera främjas genom enskilda insatser utan drivas av staten. Liksom det allmännas uppgifter i fråga om kommunikationer, industri och handel blivit alltmera genomgripande, har också

den moderna socialpolitiken i växande omfattning tagit sig an de uppgifter, som på Längmans tid kunde lösas endast genom enskilda personers välgörenhet. Det torde därför redan nu stå klart att det måste bliva förenat med betydande svårigheter att framdeles finna användning för fondens medel i enlighet med donationens ursprungliga syften. Med hänsyn till den relativt korta tid, som nu återstår intill dess A-fondens ianspråktagande blir aktuellt, ha revisorerna i detta sammanhang dock icke ansett sig böra föreslå en ändrad disposition av densamma.

Än mer föråldrade och verklighetsfrämmande te sig emellertid testamentets bestämmelser om den s. k. C-fonden. Denna fond, som f. n. uppgår till ca 2 210 000 kronor, beräknas uppnå det stipulerade minimibeloppet å 100 miljoner kronor tidigast i slutet av 2000-talet. Längman har icke i testamentet lämnat några närmare förklaringar till sina föreskrifter om C-fondens användning. Det har heller icke varit möjligt att i brev eller andra källor finna några antydningar om de motiv, som bestämt Längmans handlande på denna punkt. Det hade eljest legat nära till hands att antaga, att Längman diskuterat saken med sin förtrogne vän Snellman, vilken var speciellt intresserad av valutafrågor och var den som främst stod bakom genomförandet av den stora valutareformen i Finland år 1865. Den finska valutakrisen hade varit brännande under 1850-talets senare hälft, och olika projekt att genom tillförsel av valuta stärka kursen hade diskuterats, varvid bl. a. ett större lån söktes hos bankfirman Rotschild. Att Längman tagit intryck av de finska valutasvårigheterna och de ivriga diskussionerna kring valutakursen säger sig självt, men det är med tanke på Längmans anti-ryska inställning också uppenbart, att han icke med sina donationsmedel ville stödja den finska valutan, så länge Finland stod i beroende av Ryssland.

Längmans direktiv rörande användningen av C-fonden, nämligen »för svenska kursens upphjälpande», måste ses mot bakgrunden dels av det år 1859 rådande penningssystemet, dels av det vid denna tidpunkt aktuella ekonomiska läget. Efter det att pappersmyntfot med allenast korta avbrott hade härskat i Sverige under nära 90 år, hade silvermyntfot återupprättats år 1834. Ledstjärnan för riksbankens politik blev då främst att icke på nytt äventyra silvermyntfotens bestånd. Detta krävde, att de utländska växelkurserna hindrades att för någon längre period överskrida den punkt, där export av silver från Sverige kunde bliva lönande. För detta ändamål blev det tidtals nödvändigt att anlita utländsk kredit. Visserligen äro bestämmelserna i Längmans testamente så oklara och motsägelsefulla, att man ej med säkerhet kan sluta sig till hans avsikter härvidlag, men det förefaller sannolikt, att han ville för Sveriges räkning skapa en stor, i utlandet placerad fond, som vid behov skulle kunna anlitas för att på så sätt undgå de drastiska ingripanden, som eljest skulle ha blivit ofrånkomliga för att bevara valutans silvervärde och som skulle ha medfört starka påfrestningar för det inhemska affärlivet. Dylika rubbningar lågo kanske närmare till hands på den tiden, eftersom man då icke drev diskontopolitik i egentlig mening och över huvud taget icke använde växlingar i räntefoten

som regulator av penningväsendet. Detta sammanhängande delvis med att ett lagligt räntemaximum existerade men också med att riksbankens räntesatser inom vissa marginaler voro fastställda från riksdag till riksdag.

Till denna förklaring i det då gällande penningpolitiska systemet kommer sedan den som ligger i det vid tiden för testamentets upprättande rådande ekonomiska läget. Frågan om valutans stabilitet hade blivit särskilt aktuell genom 1857 års internationella kris, som drabbat Sverige måhända än mer påtagligt än fallet hade varit med föregående kriser. Den tanken har framkastats, att missräkningar i samband med Långmans företagarkerksamhet skulle ha väckt hans håg att stödja den svenska valutan. Huru härmed än må ha förhållit sig hade Långman efter sin avresa från Finland år 1857 riktiga tillfällen att studera finanskrisen i Sverige och dess verkningar speciellt för den näringsgren, vars uppblomstring låg honom så varmt om hjärtat. Visserligen övervunnos verkningarna av denna kris ganska snart, men ännu när Långmans testamente i slutet av år 1859 avfattades, hade den varit fullt aktuell.

Sedan den tid, då Långmans testamente tillkom, har Sveriges liksom de flesta andra länders penningssystem erhållit helt nya grundvalar. Också om de åtgärder, Långman kan förmodas ha haft i tankarna, kunde ha haft ett visst berättigande på hans egen tid, ha de i varje fall numera helt förlorat sin aktualitet. Det finns ej heller någon som helst anledning att antaga, att det på hans tid rådande penningpolitiska systemet någonsin skall komma tillbaka. Härtill kommer att testators föreskrifter i fråga om C-fondens förvaltning under den långa tillväxttiden äro behäftade med åtskilligt, som för eftervärlden framstår som orimligt — t. ex. om »utlåning till Rege- ringar» — vilka den förvaltande myndigheten icke har möjlighet att ställa sig till efterrättelse.

Av det sagda torde framgå, att de vid tidpunkten för testamentets tillkomst rådande — särskilt de valutapolitiska — förhållandena sedermera i grund så förändrats, att C-fonden, även om den nu skulle ha nått den storleksordning, som stipulerats, icke kan användas för avsett ändamål, att fonden icke kan förvaltas enligt givna föreskrifter samt att den ej heller, mänskligt att döma, framdeles kan komma att tagas i anspråk i enlighet med testators uttryckliga önskemål.

Med hänsyn till det anförda anse revisorerna det önskvärt, att frågan om icke C-fondens medel (f. n. ca 2 210 000 kr.) omedelbart böra nyttiggöras, tages under övervägande. Därvid synes i första hand förtjäna övervägas, om icke fonden i enlighet med testators allmänna inställning och intentioner bör överföras till och sammanslås med B-fonden (f. n. ca 4 306 000 kr.), varigenom fondmedlen kunna användas för de kulturella och vetenskapliga ändamål, som testator bevisligen velat främja.»

Fullmäktige i riksbanken hava i utlåtande den 10 januari 1951 anfört bland annat, att fullmäktige helt kunde ansluta sig till den av revisorerna uttalade uppfattningen, att den s. k. C-fonden aldrig kunde komma att dis-

poneras på ett sådant sätt, som förutsattes i donationsbrevet samt att fullmäktige funne starka sakliga skäl tala för en ändring av stadgandena rörande C-fonden. Då det enligt fullmäktiges mening icke vore möjligt att genom modifikationer av bestämmelserna giva dessa en sådan utformning, att medlen kunde användas för något ändamål av liknande natur, som donator avsett med C-fonden, ville fullmäktige på av revisorerna anförda skäl biträda förslaget, att C-fondens medel överfördes till och sammansloges med B-fonden. (Del II s. 140 o. 141.)

Längmanska kulturfondens nämnd har (Del II s. 141 o. 142) den 13 januari 1951 yttrat huvudsakligen följande.

Nämnden vill från de synpunkter nämnden har att företräda livligt tillstyrka, att därest bestämmelserna i testamentet angående C-fonden bliva föremål för permutation, denna fond på sätt revisorerna ifrågasatt överföres till och sammanslås med den såsom Längmanska kulturfonden benämnda B-fonden.

Beträffande behovet att förstärka kulturfonden vill nämnden framhålla följande. När fonden började sin verksamhet, räknade man med att testamentets bestämmelse, att av fondens årliga avkastning hälften skulle avsättas för kapitalökning, inom en icke alltför avlägsen framtid skulle tillföra verksamheten väsentligt utökade resurser. En sådan ökning ägde också rum från år 1918, då de för nämnden tillgängliga medlen utgjorde 40 753 kronor, fram till budgetåret 1936/37, då medlen uppgingo till 92 905 kronor. Därefter hava emellertid de tillgängliga medlen på grund av nedgång i räntan och kapitalförluster å obligationer reducerats till omkring 60 000 kronor årligen, t. ex. 1940/41 60 226 kronor, 1943/44 60 404 kronor, 1944/45 60 008 kronor och 1947/48 60 085 kronor. Sistförflutna budgetår uppgick årsbeloppet till 64 898 kronor. Under det sista decenniet har alltså kapitalökningen med halva avkastningen i stort sett endast förmått balansera nedgången i fondmedlens avkastning. Om härtill lägges det starkt reducerade penningvärdet, är i dag realvärdet av kulturfondens resurser, trots nominell ökning av använda medel med omkring 50 %, lägre än då fonden började sin verksamhet år 1918.

Även efter upprusningen av humanistiska fonden och inrättandet av de vetenskapliga forskningsråden har enligt nämndens erfarenhet kulturfonden fyllt en synnerligen viktig funktion inom den kulturella utvecklingen. Från fonden ha i stor utsträckning utdelats anslag till sådana speciella eller mindre omfattande forskningar eller uppgifter som icke kunnat erhålla anslag ur de statliga källorna, varjämte fonden enligt stadgarna kunnat stödja även sådan verksamhet som, utan att vara strängt vetenskaplig eller konstnärlig, likväl främjat vetenskapliga, konstnärliga eller litterära intressen. Vidare har inom klassen för folkbildningsverksamhet ett stort antal anslag givits till folkminnesforskning, icke minst åt personer ute i orterna som vid sidan av sin dagliga gärning ägnat sig åt lokala undersökningar. Hur stark efterfrågan på anslag varit framgår av att under sistförflutna år (1950) de ansökta beloppen uppgingo till mer än 300 000 kronor och den anslagssumma över vilken nämnden förfogade utgjorde 65 700 kronor. Ofta hava nämndens resurser allenast medgivit att åt förtjänta sökande lämna understöd till ett rent nominellt belopp, som haft mycket blygsam ekonomisk betydelse men som genom stödet av nämndens auktoritet kunnat bereda tillmötesgående från annan understödskälla eller hos förläggare.

Genom att överföra C-fonden till den för kulturella ändamål verksamma B-fonden skulle dennas storlek ökas med omkring 50 % och det årligen

disponibla understödsbeloppet stiga till omkring 100 000 kronor. Därigenom skulle nämnden med oförändrad organisation kunna på väsentligt effektivare sätt fullgöra sin kulturfrämjande uppgift.

På grund av det sagda får nämnden upprepa sin livliga tillstyrkan att, för den händelse donationsbestämmelserna angående C-fonden bliva föremål för permutation, denna sker genom fondens överförande till Långmanska kulturfonden och fondmedlens användning enligt stadgarna för denna fond. Enligt nämndens uppfattning är även den samhällsviktiga uppgift som tillgodoses genom kulturfonden ett starkt skäl för permutationens genomförande.

Justitiekanslersämbetet har den 16 januari 1951 (Del II s. 138—140) anfört bland annat följande.

Föreskrifterna i testamentet om C-fonden äro till innebörden dunkla och det närmaste syftet med fonden oklart. Ytterst skulle detta innebära, att vid en mycket långt framskjuten tidpunkt, till synes minst ett och ett halvt sekel senare, den svenska kursen skulle upphjälpas genom att det belopp om 100 miljoner kronor, vartill fonden då skulle ha vuxit, toges i anspråk på i testamentet angivet sätt. Statsrevisorerna framhålla, att detta syfte ej kan förverkligas, och de uttala sig vidare för att fonden på grund härav redan nu nyttiggöres och användes för annat ändamål.

Även om en eventuellt bristande möjlighet att realisera Långmans syfte med här förevarande donerade medel icke leder till att dessa medel ej skulle behållas, väcker det likväl viss betänklighet att icke längre följa föreskrifterna, att fondmedlen skola växa och ej tagas i anspråk, förrän de uppgå till ett belopp av 100 miljoner kronor. Såvitt nu kan bedömas, skulle den tidpunkt, då fondmedlen vuxit till nämnda summa, inträffa om ytterligare ungefär 150 år. Om en donator lämnat en föreskrift sådan som den förevarande, bör måhända donationen få stå orörd, tills den vuxit till det bestämda beloppet, och prövning först vid denna tidpunkt ske, vilken ändring i donationsändamålet som då må vara erforderlig. Särskild varsamhet synes påkallad, om det — såsom här — torde vara ovisst, huruvida möjligheten att förverkliga det med berörda testamentsföreskrift avsedda syftet undergått någon egentlig förändring, sedan donationen mottogs, och mottagandet skett utan invändning. Ett sådant betraktelsesätt som det angivna förefaller dock alltför formellt och detta även om hänsyn tages till att fråga är om rubbande av död mans vilja. Ur praktisk synpunkt ter det sig förvisso otillfredsställande att förfara så som angivits. Står det rimligen utom allt tvivel, att det av donator bestämda syftet aldrig kan förverkligas, synes det föga ändamålsenligt, att donationsmedlen alltjämt skola ligga obrukade och blott växa till ett belopp, som bestämts med tanke på ett syfte, som ej vidare kan förverkligas. Det torde icke vara obefogat räkna med att donatorn, därest han förutsett ett sådant förhållande, skulle ha velat få till stånd en prövning om donationens användning före den av honom angivna tidpunkten. Härtill kommer den viktiga omständigheten, att ett fortsatt uppskov med donationens användande under en så avsevärd tidrymd som här, ett och ett halvt sekel eller mera, medför risk, särskilt på grund av osäkerheten i penningvärdet, att donationen över huvud taget icke i någon form kommer till den nytta donator hoppats på. På grund härav vill det synas, som om de ifrågavarande donationsmedlen redan nu borde kunna tagas i anspråk.

För bestämmande av det ändamål, vartill fondmedlen skola användas, lärer en närmare utredning vara påkallad. Härvid torde särskilt böra upp-

märksammas vilka möjligheter som må finnas att främja det syfte som Längman ytterst velat tillgodose. Liksom eljest vid permutationer bör eftersträvas att söka erhålla ett ändamål som så nära som möjligt ansluter sig till det av testator angivna. Justitiekanslersämbetet kan icke härutinnan framlägga något förslag men vill nämna, att det synes ligga närmare till hands att låta donationsmedlen komma någon form av ekonomisk forskning till godo framför att använda dem till de allmänt vetenskapliga och kulturella ändamål, som B-fonden avser att gagna. Därest C-fondens medel skulle finnas icke på något sätt kunna nyttiggöras i anslutning till det syfte, testator haft med bestämmelserna om denna fond, utan ett helt annat ändamål måste väljas, kommer tydligen främst i åtanke något ändamål som testator eljest velat gynna. Emellertid torde härvid icke blott de ändamål, som angivits för B-fonden, böra komma i fråga, utan också de ändamål som uppställts för A-fonden.

Till stöd för det i *motionerna I: 143 och II: 160* framställda yrkandet har anförts bland annat följande.

Under det gångna året höjdes i dagspressen i Sverige röster för att man måtte uppmärksamma och understödja det kulturarbete, som på ett föredömligt sätt utfördes av de skönlitterära finlandssvenska författarna. Detta kulturarbete har varit till stort gagn ej endast för de 360 000 svenskarna i Finland utan också för vårt land, då vår egen skönlitteratur härigenom erhållit värdefulla tillskott.

Det ligger emellertid i öppen dag, att de finlandssvenska böckerna icke kunna få den spridning som de rikssvenska ha. Detta medför, att ekonomiska svårigheter i de flesta fall möta, för att denna gren av svensk kultur skall kunna vidmakthållas. De anslag och stipendier, som rikssvenska skönlitterära författare kunna tilldelas av staten eller enskilda institutioner, äro i de flesta fall ej tillgängliga för de svenska författarna i Finland. Visserligen kunna dessa senare erhålla statsstipendier av den finska staten eller från finländska stipendiefonder, men med hänsyn särskilt till det finansiella läget i Finland, vilket land alltjämt har att dragas med skadeståndsleveranser och en stark inflation, bli dessa anslag och stipendier få och av ganska ringa värde.

Kunde genom ökad propaganda större omsättning vinnas i Sverige för finlandssvensk litteratur, vore detta av ekonomisk betydelse för de finlandssvenska författarna. Men detta synes vara ganska svårt att i någon större utsträckning genomföra, varför även andra utvägar måste sökas, om man vill gynna den finlandssvenska kulturen. Enligt vårt förmenande ter det sig därvid naturligt, att vårt land genom ett mindre anslag för stipendier eller dylikt räcker de svenska författarna i Finland en hjälpande hand. Svensk kultur är och bör ej vara bunden av riksgränserna, utan statsmakterna synas oss böra lämna ekonomiskt stöd åt dessa kulturbärare, även om de ej äro innehavare av svenskt medborgarskap.

Statliga anslag ha som bekant tidigare förekommit i sådant sammanhang. Vi syfta härvid bland annat på det intresse, som på sin tid visades den estlandssvenska kulturen och det svenska språkets vidmakthållande i Estland. Under en följd av år utgingo statsanslag till upprätthållandet av svenska läroanstalter i nämnda land. Sedan elva år ha dessa anslag på grund av kända förhållanden icke kunnat utgå.

Ett årsanslag till de finlandssvenska författarna synes oss kunna begränsas till förslagsvis 5 000 kronor. Ett sådant anslag skulle såväl ur ekono-

misk som moralisk synpunkt ha betydelse ej endast för det svenska Finland utan också för Sverige, då härigenom komme att understödjas en även för vårt eget land värdefull litterär produktion på det svenska språket. En ökad förbindelse med finlandssvensk kultur bör även gagna det nordiska samarbetet. Vid fördelningen av nu ifrågasatt anslag kunde exempelvis Svenska akademien eller »Samfundet De Nio» lämna anvisningar. Hos Svenska litteratursällskapet i Finland torde härvid också kunna påräknas erforderlig sakkunskap.

Utskottet anser i likhet med revisorerna och de i ärendet hörda myndigheterna att bestämmelserna rörande den s. k. C-fonden böra bli va föremål för permutation, så att denna fonds medel omedelbart kunna nyttiggöras. Vid den prövning utskottet ägnat frågan angående det ändamål, vartill C-fondens medel skola användas, har utskottet funnit övervägande skäl tala för att nämnda fond överföres till och sammanslås med den såsom Längmanska kulturfonden benämnda B-fonden.

Med anledning av det i motionerna I: 143 och II: 160 framställda yrkandet vill utskottet framhålla att utskottet anser det kulturarbete, som utföres av de finlandssvenska skönlitterära författarna, värt att understödjas från svensk sida. Utskottet är emellertid icke berett att tillstyrka motionärernas förslag om anvisande på riksstaten av ett anslag för ändamålet. Däremot synes det utskottet lämpligt att det i motionerna angivna syftet tillgodoses genom anlitan de av medel från Längmanska kulturfonden, sedan denna fonds tillgångar förstärkts genom att C-fondens medel överförts till kulturfonden. Utskottet förutsätter, att fondens nämnd vid sin prövning av frågor, som avse understöd åt finlandssvenska skönlitterära författare, samråder med sakkunnig organisation i Finland, förslagsvis Finlands svenska författareförening.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, efter hörande av vederbörande myndigheter, meddela de närmare föreskrifter beträffande ifrågavarande fondmedels användning, som må befinnas påkallade, varvid torde böra beaktas vad utskottet här ovan anför t.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

I. att riksdagen må, i anledning av riksdagens år 1950 församlade revisorers berättelse, såvitt den avser Längmanska donationsfonden, i skrivelse till Kungl. Maj:t an hålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder i enlighet med vad utskottet anför t;

II. att motionerna I: 143 och II: 160 icke må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 11 maj 1951.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Gustaf Karlsson, Gränebo, Iwar Anderson, Mannerskantz, Leander, Gillström, fröken Andersson, herrar Sundelin, Hesselbom, Erik Gustaf Andersson, Einar Persson, Ivar Persson, Bergman och Söderquist; samt

från a n d r a kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Malmborg i Skövde, Andersson i Malmö, Mårtensson i Uddevalla, Svensson i Ljungskile, Lindholm, Ståhl, Pettersson i Dahl, Hoppe, Kyling, Thapper, fröken Elmén, herrar Johansson i Mysinge och Karlsson i Olofström.